

Pappilasta maailmalle ja takaisin

Paavo Castrén: *Pappilan poika. Mitä se on ollut*. Helsinki: Ota-va 2019.

Kun Helsingin yliopisto täytti 375 vuotta, se julkaisi tutkijoihensa ja entisten opiskelijoihensa esittelyjä otsikolla ”375 humanistia”. Yksi oli joukosta kuitenkin poissa: klassillisen filologian professori Paavo Castrén, vaikka kaksi muuta Castrénia olivatkin mukana. Tutkimustensa sekä monipuolisen humanistisen ja yhteiskunnallisen toimintansa ansiosta hänet olisi ehdottomasti pitänyt esitellä yliopiston humanistien joukossa. Castrénin toiminnan moninaiset ulottuvuudet tulevat nyt kuitenkin havainnollisesti esille hänen muistelmateoksessaan *Pappilan poika*.

Castrénin teos ei ole tavanmukainen muistelmateos. Se jakautuu toisistaan selvästi erottuviin aihepiireihin, joita ovat pappila ja pappilakulttuuri, opinnot ja asevelvollisuus, tieteellinen toiminta sekä Suomen instituutit Roomassa ja Ateenassa, Kauniaisten kunnallispolitiikka sekä Castrénin suku.

Teoksen aloittava Pielaveden pappilaa ja seurakunnan kirkkoherroja koskeva osuus on kiinnostava lisä suomalaista papistoa ja

pappilakulttuuria koskevaan kirjallisuuteen, josta tässä on syytä mainita vain Gunnar Suolahden klassiset tutkimukset, Matti Klingen *lisalmen ruhtinaskunta* ja Marja Terttu Knapaksen, Markku Heikkilän ja Timo Ävistin *Suomalaiset pappilat* sekä Marianne Envall-Koskimiehen *Pappilassa kasvaneet*, jossa esillä on Forsmanin suku. Kaunokirjallisuuden osalta hyvän esimerkin tarjoaa Juhani Ahon historiallinen romaan *Kevät ja takatalvi*. Castrénin isä oli Pielaveden kirkkoherra. Hän esittää katsauksen kotipitäjänsä historiaan ja sen kirkkoherroihin, joista ehkä merkittävin on ollut Lauantaiseuran kantaviiniin kuulunut Carl Henrik Ståhlberg. Castrénin lapsuus ja nuoruus osuivat sotavuosiin ja niitä seuranneisiin niukkoihin vuosiin. Kirjoittaja antaa havainnollisen kuvan niistä vaatimattomista oloista, joissa pappiloissakin jouduttiin tuolloin elämään. Toisaalta esille tulee se, mikä kulttuurinen ja yhteiskunnallinen merkitys pappiloilla maalaispitäjissä oli. Castrén esittää kritiikkiä kirkkoa kohtaan, joka papiston virka- ja palkkausjärjestelyjen myötä hävitti perinteellisen pappilakulttuurin. Voi tosin kysyä, olisivatko pappiloiden päivät muutenkin olleet ohitse kirkon yhteiskunnallisen roolin muuttuessa.

Asevelvollisuuden kuvaus on ehkä tarpeettomankin laaja, mutta sitä kiinnostavampia ovat Castrénin kokemukset opiskelijana ja tutkijana Helsingin yliopistossa, Roomassa ja Pompejissa sekä Suomen kulttuuri-instituutin johtajana Ateenassa. Ulkomailla toimiessaan Castrénilta näyttää menneen suhteettoman paljon aikaa suomalaisten poliitikkojen ja erilaisten kulttuurielämän henkilöiden opastamiseen. Tällainen toiminta on epäilemättä ollut tärkeää ja kiitettävää, mutta kaikesta päättäen se söi liiaksi aikaa tutkimukselta.

Luterilaiseen työmoraaliin ja kohtuullisen sujuvaan byrokratiaan tottuneena Castrén sai Italiassa kokea etelän ja pohjoisen kulttuurin vastakohtaisuuden. Tiedustellessaan kohtelaisuudesta työtään seuraamaan tulleilta, mitä työtä nämä tekivät, vastaus oli usean kerran: ”Luojan kiitos, minun ei tarvitse tehdä työtä”. Suivaantuneena Monte dei Paschi di Siena -pankin byrokratiasta Castrén sanoi tietävänsä, että pankki oli perustettu vuonna 1472 ja ihmettelevänsä, miksi se ei ollut noista ajoista kehittynyt. Tämä teo-
teamuskaan ei auttanut nopeuttamaan asian käsittelyä.

Professuurin täyttöprosessien kiemuroiden kuvaukset ovat aina kiinnostavaa luettavaa, olivatpa ne ulkopuolisten oppihistorioitsijoiden, prosessiin osallistuneiden tai läheltä seuranneiden mutta itse virkaa hakemattomien (ks. esim. Oiva Ketosen kuvaus Helsingin yliopiston yleisen historian professuurin täytöstä Arvi Korhosen jälkeen teoksessa *Arvovallan politiikkaa*, 1986) tai sitten hakijoiden itsensä omasta näkökulmastaan kirjoittamia. Castrén kuvaa seikkaperäisesti saamansa Helsingin yliopiston klassillisen filologian apulais-professuurin hakuprosessia. Saamatta sen sijaan jäivät Helsingin yleisen historian ja Turun yliopiston kulttuurihistorian professuurit, joihin Castrén tosin sai pätevyys. Tullessaan mukaan hakuprosessiin tavallaan historian oppiaineen ulkopuolelta hän sai kylläkin kokea Helsingin historian laitoksella olevansa vähemmän toivottu. Turun-viran osalta hän toteaa ironisen happamasti, että sikäläinen kulttuurihistoria ”saattoi keskittyä jatkamaan suomalaisten siirtolaisten kulttuurin tutkimista Kanadassa ja Yhdysvalloissa”. Koh-
tuuden nimessä on toki sanottava, että nykyään turkulaiset kulttuurihistorioitsijat tutkivat monenlaisia muitakin asioita.

Muistelmien hauskipimpia jaksosia on kuvaus klassillisen filologian opiskelijoista pyytämässä rehtori Edwin Linkomieheltä lupaa

oman yhdistyksen perustamiseksi. Pyyntö miellytti mahtavaa rehtoria siinä määrin, että hän vilkuili sikarilaatikkoa, joskaan ei mennyt niin pitkälle, että olisi tarjonnut siitä opiskelijoille. Viehättäviä ovat myös Castrénin kuvaamat antiikintutkijoiden kulttuuriharrastukset, joista ei ole puuttunut italialaisia kapakkalaluja ja luentojen parodioita. Savolaistaustaisena Castrén on siteerannut K. A. Gottlundin savon murteelle kääntämää katkelmaa *Iliasta*.

Akateeminen maailma tarjoaa otolliset olosuhteet tieteellisten kiistojen, koulukuntaerojen ja virkoja koskevien kilpailujen taikaa kärjistyneille henkilösuhteille. Castrén ei syyllisty kollegojen mustamaalaamiseen, mutta ei hän varsinaisesti peittele antipatioitaankaan. Osansa saavat myös Helsingin yliopiston rehtori (nimeä ei mainita), jonka mielestä suosittu *Studia generalia* -luentosarjat tavoittivat vääränlaisen yleisön (tarkoittaen vartuneempia naishenkilöitä), ja nimeltä mainittu kansanedustaja, jonka Castrén muistaa kutsuneen hänen Loviisan rauhanforumissa pitämänsä puhetta ”imbesilliksi”. Ulkomais-
ten tutkijakollegoiden luonnehdintoja olisi mielellään saanut olla enemmän.

Castrénin pappilakuvauksessa oleva nostalginen sävy tulee esille myös suhteessa Roomaan ja Pompejiin. Nykyisessä Roomassa ei ole samaa ilmapiriä kuin 1960-luvun alussa ja Pompejikin on kohdannut erilaisia menetyksiä. Mutta kiinnostustaan antiikin kulttuuriin Castrén ei menettänyt, päinvastoin. Eläkevuosinaan hän on tehnyt suuriarvoista työtä antiikin kirjallisuuden suomentajana (Homeros, Hesiodos, Horatius, Cato) ja antiikkia käsittelevien laajojen kokonaisesitysten kirjoittajana. Yleistajuisia esitelmiä hän on laskujensa mukaan pitänyt yli 50 Suomen paikkakunnalla.

Oma kiinnostavuutensa on Castrénin kuvauksella Kauniais-
ten kunnallispolitiikasta. Kunnan-

valtuustossa vihreiden edustajana hän oli vaa’an-
kieliasemassa ruotsalaisen kansanpuolueen ja kokoomuksen välissä. Castrénin aktiivisuus on ulottunut jopa Kangasniemen Luusniemen kesäjuhlien järjestämiseen. Yhteiskunnallisista kysymyksistä kiinnostuneena hän muistuttaa siitä, millaisia taloudellisia menetyksiä ja ympäristötuhoja olympialaiset ovat aiheuttaneet (Kreikassa 2004).

Muistelmateoksen päättävään laajaan liitteeseen on koottu runsaasti tietoa Castrén-suvusta, joka on tuottanut suuren määrän etenkin pappeja ja juristeja. Joistakin on annettu runsaasti kiinnostavia henkilö-
tietoja. Aineiston kokoamisessa lienee ollut suuri työ. Liitteessä on erikseen lueteltu Castrén-sukuisten papit (kaikkiaan 30), joista useimmat ovat olleet kirkkoherroja ja rovasteja – piispaksi tai tuomiorovastiksi heistä ei kukaan ylennyt. Sukuun avioliiton kautta liittyneiden pappien (25) joukosta sen sijaan löytyvät arkkipiispa Martti Simojoki ja Turun yliopiston klassillisen filologian professori Heikki Koskeniemi.

Matti Klinge on käyttänyt päiväkirjassaan (1999) suomalaisista antiikintutkijoista ilmausta ”meidän hieman synkkäilmeiset piirtokirjoituskoulukunnan jäsenet”. Ainakaan Castréniin tämä luonnehdinta ei sovi.

H. K. RIIKONEN

Kirjoittaja on yleisen kirjallisuustieteen professori (emeritus), joka on opiskellut myös klassisia kieliä ja kirjoittanut antiikin kirjallisuudesta.